

Αναδυόμενη ενηλικιότητα και Πανεπιστημιακή Παιδαγωγική: Μια συστηματική βιβλιογραφική επισκόπηση

Emerging Adulthood and University Pedagogy: A systematic literature review

Αγγελική Λαγκαδινού, Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και της Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία,
Πανεπιστήμιο Πατρών, alagadinou@gmail.com

Angeliki Lagkadinou, Department of Educational Sciences and Early Childhood Education, University of
Patras, alagadinou@gmail.com

Abstract: The aim of this study is to examine how emerging adulthood is achieved in various foreign countries and in Greece as well as the relationship of emerging adulthood with University Pedagogy and the way that University Pedagogy facilitates the teaching methods of higher education teachers. This research was done with the method of systematic literature review. In particular, previous quantitative, qualitative and mixed research was presented on emerging adulthood and University Pedagogy, the relationship that develops between them and the way that University Pedagogy facilitates the teaching method of higher education teachers. According to the literature review, it seems that the emerging adulthood is influenced by the culture, religion and socio-economic statuses of each country. In addition, it is found that University Pedagogy has several benefits for both students and teachers themselves. Finally, it is observed that the characteristics of emerging adulthood are highlighted more in the light of University Pedagogy.

Keywords: emerging adulthood, University Pedagogy, tertiary educators, teaching and learning in higher education, university students.

Περίληψη: Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να εξετάσει πώς η αναδυόμενη ενηλικιότητα επιτυγχάνεται σε διάφορες χώρες του εξωτερικού και στην Ελλάδα καθώς και τη σχέση της αναδυόμενης ενηλικιότητας με την Πανεπιστημιακή Παιδαγωγική αλλά και τον τρόπο που η Πανεπιστημιακή Παιδαγωγική διευκολύνει τις μεθόδους διδασκαλίας των τριτοβάθμιων εκπαιδευτικών. Η έρευνα αυτή έγινε με τη μέθοδο της συστηματικής βιβλιογραφικής επισκόπησης. Συγκεκριμένα παρουσιάστηκαν προηγούμενες ποσοτικές, ποιοτικές και μεικτές έρευνες σχετικά με την αναδυόμενη ενηλικιότητα και την Πανεπιστημιακή Παιδαγωγική, τη σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα τους και τρόπο που η Πανεπιστημιακή Παιδαγωγική διευκολύνει την μέθοδο διδασκαλίας των καθηγητών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφική επισκόπηση που έγινε φαίνεται πως η αναδυόμενη ενηλικιότητα επηρεάζεται από τον πολιτισμό, τη θρησκεία και τις κοινωνικοοικονομικές καταστάσεις της κάθε χώρας. Επιπλέον, διαπιστώνεται πως η Πανεπιστημιακή Παιδαγωγική έχει αρκετά οφέλη και στους φοιτητές και στους ίδιους τους καθηγητές. Τέλος, παρατηρείται πως τα χαρακτηριστικά της αναδυόμενης ενηλικιότητας αναδεικνύονται περισσότερο υπό το πρίσμα της Πανεπιστημιακής

Παιδαγωγικής. Η παρούσα έρευνα υλοποιήθηκε στο πλαίσιο πτυχιακής εργασίας στο Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και της Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία του Πανεπιστημίου Πατρών, κατά το ακαδημαϊκό έτος 2021-2022.

Λέξεις κλειδιά: αναδυόμενη ενηλικιότητα, πανεπιστημιακή παιδαγωγική, τριτοβάθμιοι εκπαιδευτικοί, διδασκαλία και μάθηση στο πανεπιστήμιο, φοιτητές/τριες.

Εισαγωγή

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται ιδιαίτερο ενδιαφέρον από τους ερευνητές για την περίοδο μετάβασης από την εφηβεία στην ενηλικίωση και κυρίως από την ηλικία των 18 ετών έως την ηλικία των 29 ετών. Ο πρώτος που διέκρινε αυτή την περίοδο ως μια ξεχωριστή περίοδος είναι ο Arnett (2000), την οποία ονόμασε «αναδυόμενη ενηλικιότητα». Σύμφωνα με τον Arnett και άλλους ερευνητές κατά την περίοδο της αναδυόμενης ενηλικιότητας οι νέοι δεν είναι ούτε έφηβοι ούτε ενήλικες, αφού είναι φοιτητές, δεν εργάζονται, δεν είναι παντρεμένοι και δεν έχουν γίνει γονείς, νομικά και βιολογικά είναι όμως ενήλικες. Κατά την περίοδο της αναδυόμενης ενηλικιότητας συμβαίνουν κάποιες αναπτυξιακές προκλήσεις, που σε κάποιες περιπτώσεις υπάρχει πιθανότητα να είναι δύσκολες ωστόσο υπάρχει μεγάλη ετερογένεια, λόγω κοινωνικο – πολιτισμικών διαφορών.

Το πανεπιστήμιο είναι ένας χώρος που επιδρά σημαντικά στη διαμόρφωση της προσωπικότητας και της ζωής των φοιτητών (Γαλανάκη & Αμανάκη, 2007 – 2008). Το πανεπιστημιακό πλαίσιο συμβάλλει στη μετάβαση από την πλήρη εξάρτηση από την οικογένεια κατά την εφηβεία στην αυτονομία της ενηλικίωσης, παρέχοντας μια ημι – αυτονομία στους νέους. Κατά τη διάρκεια των σπουδών τους οι φοιτητές έχουν αρκετές ευκαιρίες για επαναπροσδιορισμό των πεποιθήσεών τους. Συγκεκριμένα προσφέρονται ακαδημαϊκές γνώσεις και εκπαιδευτικές εμπειρίες. Για το λόγο αυτό είναι αναγκαίο να δοθεί η απαραίτητη έμφαση στους τρόπους που μεταδίδεται η γνώση στους φοιτητές (Κιμουρτζής, 2010). Επομένως, η μάθηση και η διδασκαλία στα Πανεπιστήμια θεωρείται αντικείμενο εκπαιδευτικής πολιτικής πολλών κυβερνήσεων καθώς και αντικείμενο έρευνας σε πολλά συνέδρια και Πανεπιστήμια. Η Πανεπιστημιακή Παιδαγωγική συνιστά ένα καινούργιο πεδίο θεωρίας και πράξης και εστιάζει στην επαγγελματική κατάρτιση των εκπαιδευτικών της Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σχετικά με θέματα παιδαγωγικής και διδακτικής μεθοδολογίας (Οικονόμου & Γουγουλάκης, 2016).

Στην πρώτο κεφάλαιο του άρθρου αυτού ορίζεται η αναδυόμενη ενηλικιότητα και πανεπιστημιακή παιδαγωγική, περιγράφονται οι διαστάσεις της αναδυόμενης ενηλικιότητας και η σχέση της πανεπιστημιακής παιδαγωγικής με την αναδυόμενη ενηλικιότητα. Στο δεύτερο κεφάλαιο του άρθρου αναλύεται η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε στην έρευνα αυτή. Ειδικότερα, η έρευνα έγινε με τη μέθοδο της συστηματικής βιβλιογραφικής επισκόπησης, παρουσιάζοντας προηγούμενες έρευνες σχετικά με την αναδυόμενη ενηλικιότητα και την

πανεπιστημιακή παιδαγωγική. Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα συμπεράσματα της έρευνας καθώς και προτάσεις έρευνας.

1.1. Αναδυόμενη ενηλικιότητα

Με τον όρο «αναδυόμενη ενηλικιότητα» ονομάζουμε τη χρονική περίοδο κατά την οποία ένας άνθρωπος μεταβαίνει από την εφηβεία στην ενηλικιότητα. Η αναδυόμενη ενηλικιότητα θεωρείται μια ξεχωριστή περίοδος, από 18 - 28 ετών (για μερικούς θεωρητικούς διαρκεί μέχρι 30 ετών), κατά την οποία ο άνθρωπος εξερευνά πλήθος από κατευθύνσεις στην αγάπη, τη δουλειά και τις κοσμοθεωρίες του (Ράικου, 2020).

Σύμφωνα με τον Arnett (2000), η αναδυόμενη ενηλικιότητα παρουσιάζεται κυρίως στις ανεπτυγμένες σύγχρονες κοινωνίες, στις οποίες δίνεται η δυνατότητα για εξερεύνηση πληθώρα κατευθύνσεων στη ζωή των νέων. Όμως και σε αυτές τις κοινωνίες, διακρίνονται διαφορές ως προς την εθνικότητα, τις κοινωνικές τάξεις, την οικονομία και την κουλτούρα της κάθε περιοχής (Arnett, 2004, 2014).

Ο Arnett προσδιόρισε πέντε διαστάσεις της αναδυόμενης ενηλικιότητας: α) την εξερεύνηση ταυτότητας, β) την αστάθεια, γ) το αίσθημα του ενδιαμέσου, δ) την εστίαση στον εαυτό και ε) τις δυνατότητες. Οι διαστάσεις της αναδυόμενης ενηλικιότητας παρουσιάζονται ως εξής:

α) Οι νέοι κατά την περίοδο αυτή εξερευνούν την ταυτότητά τους. Συχνά, τα νεαρά άτομα δοκιμάζουν νέες δυνατότητες και σκέφτονται για το πώς θέλουν να ζήσουν τη ζωή τους στο μέλλον και τι δεσμεύσεις θα αναλάβουν, κυρίως εστιάζουν στις σχέσεις, στην επαγγελματική αποκατάσταση και την κοσμοθεωρία (Arnett, 2000).

β) Ίσως είναι η πιο ασταθής περίοδος στη ζωή του ανθρώπου. Το διάστημα μεταξύ 18 έως 29 ετών παρατηρούνται πολλές αλλαγές στις ερωτικές σχέσεις και την εργασία. Σύμφωνα με τον Arnett, η αστάθεια αυτή οφείλεται στην εσωτερική αναζήτηση ταυτότητας των νέων. Επίσης, η αστάθεια μπορεί να αποδίδεται σε εξωγενείς παράγοντες, όπως είναι οι διαφορετικές επιλογές συντρόφου τους ή μια απόλυση στον εργασιακό τομέα. Μπορεί να εμφανιστεί αστάθεια και στον τομέα της εκπαίδευσης, στις σπουδές τους (Arnett et al., 2014).

γ) Κατά τη διάρκεια της αναδυόμενης ενηλικιότητα το άτομο εστιάζει στον εαυτό του, όσο σε καμία άλλη περίοδο της ζωής του. Οι νέοι κατά την αναδυόμενη ενηλικιότητα έχουν περισσότερο χρόνο για να ασχοληθούν με αυτό, καθώς έχουν λιγότερες υποχρεώσεις, σε σχέση με τις υποχρεώσεις που έχουν στην ενήλικη ζωή, οικογενειακές και επαγγελματικές, και τις απαιτήσεις του σχολείου και των γονέων κατά την εφηβεία. Εστιάζοντας στον εαυτό τους οι νέοι ανακαλύπτουν τις δυνατότητες τους, αποκτούν νέες δεξιότητες που θα τους βοηθήσουν στο μέλλον, τόσο σε επαγγελματικό επίπεδο όσο και σε διαπροσωπικό επίπεδο, ωστόσο μαθαίνουν να λειτουργούν ως αυτόνομα άτομα που στηρίζονται στις δικές του δυνάμεις (Ράικου & Φιλιπίδη, 2019).

δ) Οι νέοι σε αυτήν την περίοδο έχουν την αίσθηση του ενδιάμεσου, δηλαδή δεν αισθάνονται ούτε ενήλικες ούτε έφηβοι. Σε κάποιες περιπτώσεις έχουν μερική εξάρτηση από τους γονείς, δεν αισθάνονται έτοιμοι να αναλάβουν ευθύνες και να λάβουν ανεξάρτητες αποφάσεις, στοιχεία που αποδίδουν στους ενήλικες (Arnett et al., 2014). Αυτή είναι μια αργή διαδικασία που συνδέεται με τις προηγούμενες διαστάσεις της αναδυόμενης ενηλικιότητας, γιατί η εξερεύνηση της ταυτότητας, η εστίαση στον εαυτό και η αστάθεια που χαρακτηρίζουν την αναδυόμενη ενηλικιότητα απαιτούν χρόνο και αιτιολογούν τη σχεδόν δεκάχρονη διάρκειά της (Ράικου & Φιλιππίδη, 2019).

ε) Η αναδυόμενη ενηλικιότητα είναι μια περίοδος γεμάτη με νέες δυνατότητες και αισιοδοξία. Οι νέοι παρουσιάζουν μια θετική στάση και προσδοκίες για το μέλλον, παρά τις όποιες δυσκολίες αντιμετωπίζουν. Αισθάνονται αισιοδοξία και έχουν μεγάλη δυνατότητα επιλογών, καθώς σχεδιάζουν πολλά σενάρια για το μέλλον, αφού δεν έχουν υποχρεωθεί να πάρουν σημαντικές αποφάσεις και δεν έχουν «γευτεί» τις πραγματικές δυσκολίες της ζωής (Γαλανάκη & Αμανάκη, 2007 - 2008).

1.2 Πανεπιστημιακή Παιδαγωγική

Η Πανεπιστημιακή Παιδαγωγική ορίζεται ως μια επιστήμη που ασχολείται με την σκόπιμη αλλαγή των γνώσεων, των δεξιοτήτων και των συμπεριφορών του ανθρώπου (Κεδράκα, 2016). Σύμφωνα με τους Γουγουλάκη και Οικονόμου (2016) η Πανεπιστημιακή Παιδαγωγική αποτελεί ένα καινούργιο, εξειδικευμένο πεδίο θεωρίας και πράξης της Παιδαγωγικής, σε επίπεδο έρευνας και εφαρμογής, με επίκεντρο την «επαγγελματική» κατάρτιση των Πανεπιστημιακών δασκάλων σε θέματα Παιδαγωγικής και Διδακτικής Μεθοδολογίας κατά την εκπαίδευση και τη διδασκαλία στα πανεπιστήμια. Η Πανεπιστημιακή Παιδαγωγική ενσωματώνει διάφορες επιστημονικές θεωρίες και μελέτες σχετικά με τις εκπαιδευτικές διαδικασίες, ενώ εστιάζει σε συγκεκριμένες διδακτικές πρακτικές και προσεγγίσεις στον σχεδιασμό, την εφαρμογή και την αξιολόγηση των μαθησιακών διαδικασιών που οι εκπαιδευτικοί ενεργοποιούν ως μέρος της επαγγελματικής αποστολής τους (Κεδράκα, 2016).

Η Πανεπιστημιακή Εκπαίδευση αποτελεί μέρος της τυπικής εκπαίδευσης και δεν ακολουθεί τη στοχοθεσία και τον τρόπο οργάνωσης των προγραμμάτων της με βάση τις αρχές της Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Οι φοιτητές είναι μεν ηλικιακά ενήλικοι, ωστόσο διανύουν την περίοδο της αναδυόμενης ενηλικιότητας, που σημαίνει ότι υπάρχει περίπτωση να φέρουν αρκετά χαρακτηριστικά ανηλίκων, όπως είναι η έλλειψη αυτονομίας και διαμόρφωσης προσωπικής και κοινωνικής ταυτότητας (Κόκκος, 2005). Οι φοιτητές, συνήθως, εισάγονται στο Πανεπιστήμιο αισθανόμενοι ακαδημαϊκά ανεπαρκείς, με περιορισμένες γνώσεις για το ποια είναι η «χρήσιμη» γνώση και οι «πραγματικές» οδηγίες, που θα αναζητήσουν κατά τη διάρκεια των σπουδών τους. Από την άλλη πλευρά, οι καθηγητές έχουν πολύ συγκεκριμένη άποψη για τη μάθηση και για τον ορισμό της σημαντικής γνώσης. Οι δύο αυτές αντίθετες πλευρές, συνδυαζόμενες μεταξύ τους οδηγούν σε απογοήτευση και ματαίωση και των δύο (Raïkou & Karalis, 2016).

1.2.2 Πανεπιστημιακή Παιδαγωγική και Αναδυόμενη Ενηλικιότητα

Το Πανεπιστήμιο χαρακτηρίζεται ως το ενδιάμεσο στάδιο μεταξύ της οικογένειας και του ευρύτερου κοινωνικού πλαισίου. Συμβάλλει, δηλαδή, στη μετάβαση από την πλήρη εξάρτηση από την οικογένεια στην εφηβεία στην αυτονομία της ενηλικίωσης (Raïkou & Konstantopoulou, 2021).

Τα τελευταία χρόνια τα αποτελέσματα έρευνών που έχουν γίνει σε Έλληνες φοιτητές πανεπιστημίου βεβαιώνουν την ύπαρξη των διαστάσεων της αναδυόμενης ενηλικιότητας στους Έλληνες φοιτητές, όπως τις έχει περιγράψει ο Arnett (Galanaki & Leontopoulou, 2017; Leontopoulou, Mavridis, & Giotsa, 2016; Petrogiannis, 2011). Σύμφωνα με τα αποτελέσματα άλλων ερευνών που πραγματοποιήθηκαν πρόσφατα, οι εμπειρίες κατά τη διάρκεια των σπουδών τους, όπως είναι η πρακτική άσκηση και το πρόγραμμα κινητικότητας φοιτητών Erasmus, είχαν σημαντικά οφέλη για τους φοιτητές, τόσο στη διαμόρφωση της ταυτότητας τους όσο και στην ανάπτυξη επαγγελματικών δεξιοτήτων (Ράικου & Καραλής, 2020; Ράικου & Φιλιππίδη, 2019 ; Mastora, Panagopoulou & Raïkou, 2020). Επίσης, η έγκαιρη ένταξη της πρακτικής άσκησης κατά τη διάρκεια των σπουδών τους, ενισχύει την υπευθυνότητα των νεαρών ενηλίκων (Raïkou & Konstantopoulou, 2021).

Ειδικότερα, αναφέρουν ότι η πλειοψηφία των φοιτητών που συμμετείχαν στις παραπάνω έρευνες δεν αισθάνεται εντελώς ενήλικη. Οι φοιτητές που σπουδάζουν σε τμήματα που έχουν πρακτική άσκηση, όπως παιδαγωγικά, επιστήμες υγείας, αναλαμβάνουν κάποιες ευθύνες και δεσμεύσεις και αποκτούν χαρακτηριστικά των ενηλίκων νωρίτερα από τους συνομηλίκους τους (Raïkou & Konstantopoulou, 2021). Επιπλέον, μέσω του προγράμματος κινητικότητας φοιτητών Erasmus οι φοιτητές αποκτούν νέες γνώσεις. Έχουν την ευκαιρία να εξοικειωθούν καλύτερα με τον εαυτό τους και τις δυνατότητες τους, να διευρύνουν τους ορίζοντες τους σχετικά με τη σχέση τους με άλλους ανθρώπους, καθώς και να επεξεργαστούν τους ρόλους τους ως άτομα και ως Ευρωπαίοι πολίτες. Η εμπειρία του προγράμματος κινητικότητας έχει μεγάλη επίδραση στην επαγγελματική προετοιμασία για το μέλλον. Αυτό σχετίζεται με την προοπτική απασχόλησης στο εξωτερικό, με την απόκτηση συγκεκριμένων επαγγελματικών ικανοτήτων όπως είναι η πειθαρχία, η αυτοπεποίθηση, η ανεξαρτησία και η ευελιξία (Mastora, Panagopoulou & Raïkou, 2020) .

2. Μεθοδολογία

Σκοπός του άρθρου αυτού είναι να εξετάσει πώς η αναδυόμενη ενηλικιότητα επιτυγχάνεται σε διάφορες χώρες του εξωτερικού αλλά και στην Ελλάδα. Επιπλέον, στο συγκεκριμένο άρθρο διερευνάται η σχέση της πανεπιστημιακής παιδαγωγικής με την αναδυόμενη ενηλικιότητα αλλά και τον τρόπο που η Πανεπιστημιακή Παιδαγωγική διευκολύνει τον τρόπο διδασκαλίας των εκπαιδευτικών της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Η συγκεκριμένη έρευνα έγινε με τη μέθοδο της συστηματικής βιβλιογραφικής επισκόπησης. Οι βιβλιογραφικές επισκοπήσεις έχουν σκοπό την παρουσίαση ήδη δημοσιευμένων δεδομένων συγκεντρωτικά, προκειμένου να διερευνηθεί

ένα αντικείμενο από διαφορετικές οπτικές γωνίες, να γίνει σύγκριση και ομαδοποίηση των αποτελεσμάτων διαφορετικών ερευνών και να αναδειχθεί το συγκεκριμένο θέμα σε όλες του τις διαστάσεις, σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία. Τα κύρια είδη των βιβλιογραφικών ανασκοπήσεων είναι οι περιγραφικές (ή αφηγηματικές) και οι συστηματικές ανασκοπήσεις (Day & Gastel, 2012). Η συστηματική βιβλιογραφική επισκόπηση (systematic literature review) είναι μια ενδεδειγμένη αναζήτηση της σχετικής βιβλιογραφίας. Μια συστηματική βιβλιογραφική επισκόπηση ξεκινά πάντα με τη σαφή διατύπωση του ερευνητικού ερωτήματος στο οποίο επιδιώκεται να απαντήσει. Επόμενο βήμα είναι η διατύπωση κριτηρίων επιλογής και αποκλεισμού των άρθρων που θα συμπεριληφθούν και όχι στην έρευνα. Απαραίτητη προϋπόθεση της συστηματικής αναζήτησης κατάλληλων δημοσιεύσεων είναι η χρήση των σωστών λέξεων – κλειδιών. Επιπλέον, πρέπει να αναφέρονται οι βάσεις δεδομένων στις οποίες διεξήχθη η αναζήτηση (π.χ. Google Scholar, ResearchGate) (Καράσσα, 2006).

Η αναζήτηση βιβλιογραφίας σχετικής με το θέμα της έρευνας έγινε στις παρακάτω βάσεις δεδομένων: Academia, ResearchGate, Google Scholar, Νημερτής, Εθνικό Κέντρο Δημοσιεύσεων (ΕΚΤ), τη βιβλιοθήκη του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου (ΕΑΠ). Οι λέξεις – κλειδιά που χρησιμοποιήθηκαν κατά την αναζήτηση της σχετικής βιβλιογραφίας είναι οι παρακάτω: «αναδυόμενη ενηλικιότητα», «πανεπιστημιακή παιδαγωγική», «αναδυόμενη ενηλικιότητα και πανεπιστημιακή παιδαγωγική», «αναδυόμενη ενηλικιότητα και πανεπιστήμιο», «emerging adulthood», «university pedagogy», «emerging adulthood and university pedagogy», «emerging adulthood and university», «emerging adulthood Arnett», «emerging adulthood in Greece», «emerging adulthood in USA», «emerging adulthood in Europe», «emerging adulthood in Argentina», «emerging adulthood in Asia», «emerging adulthood in China», «emerging adulthood in Turkey», «emerging adulthood in Austria», «emerging adulthood in Romania», «emerging adulthood in Canada», «emerging adulthood in Russia», «emerging adulthood in India», «emerging adulthood in UK», «university pedagogy in Europe», «university pedagogy in USA».

Στην παρούσα μελέτη συμπεριλήφθηκαν πρωτογενείς μελέτες που έγιναν από το 2000 – 2021, μελέτες στην ελληνική και αγγλική γλώσσα, ποσοτικές, ποιοτικές και μεικτές μελέτες σχετικά με την αναδυόμενη ενηλικιότητα και την Πανεπιστημιακή Παιδαγωγική. Από τα άρθρα που συγκεντρώθηκαν από την αναζήτηση της βιβλιογραφίας αποκλείστηκαν άρθρα που δεν είχαν πλήρες ή ξεκάθαρη μεθοδολογία, αποκλείστηκαν άρθρα βάση της γλώσσας, βάση του περιεχομένου και βάση του έτους δημοσίευσης. Τα άρθρα που βρέθηκαν αρχικά ήταν 100. Τελικά συμπεριλήφθηκαν 28 μελέτες, εκ των οποίων οι 18 είναι ποσοτικές, οι 8 είναι ποιοτικές και 2 μεικτές. Παρακάτω γίνεται παρουσίαση των μελετών αυτών.

2.1 Ευρήματα έρευνας

Σύμφωνα με τον Arnett η αναδυόμενη ενηλικιότητα είναι χαρακτηριστικό των πολιτισμών και όχι των χωρών, παρόλο που σε ορισμένα μέρη συνδέεται πιο πολύ με την κοινωνική τάξη παρά με την εθνικότητα ή με τις αστικές περιοχές περισσότερο από τις αγροτικές περιοχές. Στις

μεταβιομηχανικές, παγκοσμιοποιημένες χώρες απαιτούνται μεγάλοι περίοδοι εκπαίδευσης για καλύτερη επαγγελματική αποκατάσταση και αυτό έχει ως αποτέλεσμα να παντρεύονται και να γίνονται γονείς αργά, πιο μεγάλοι (Arnett, 2002). Αυτό συμβαίνει και στις χώρες της Ευρώπης. Πολλοί Ευρωπαίοι νέοι κατά την περίοδο την αναδυόμενης ενηλικιότητας φιλοδοξούν να σπουδάσουν, να ταξιδέψουν, να κοινωνικοποιηθούν και να είναι ανεξάρτητοι (Giddens, 1992).

Στις σκανδιναβικές χώρες, οι οποίες συνδέονται με σοσιαλιστικά δημοκρατικά καθεστάτα, παρέχεται υψηλή κρατική υποστήριξη στους νέους, με τη μορφή δικαιωμάτων, παρά σε οικογένειες. Οι νέοι θεωρούνται άτομα με δικαιώματα, αυτόνομα, ανεξάρτητα και υπεύθυνα άτομα. Οι Σκανδιναβοί φεύγουν νωρίς από το σπίτι τους, έχοντας τη βοήθεια από το κράτος, αφού τους παρέχει στεγαστικά επιδόματα και αποζημίωση ανεργίας. Επιπλέον, συχνά οι Σκανδιναβοί παίρνουν άδεια μεταξύ της δευτεροβάθμιας και της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης για να εργαστούν, επομένως η ολοκλήρωση του πανεπιστημίου γίνεται σχετικά αργά. Μέχρι την ηλικία των 25 ετών, για παράδειγμα, οι περισσότεροι Σουηδοί έχουν μια σταθερή δουλειά και έχουν πετύχει προσωπική αυτονομία (Cook & Furstenberg, 2002).

Οι μεσογειακές χώρες, οι οποίες ταυτίζονται με το νότιο ευρωπαϊκό καθεστώς πρόνοιας, παρέχουν μικρή βοήθεια στις οικογένειες (Kohler et al., 2006). Το πανεπιστήμιο είναι διαμορφωμένο έτσι που διευκολύνει τους φοιτητές να παρατείνουν τις σπουδές τους για χρόνια. Οι μαθητές δεν αποτυγχάνουν σχεδόν ποτέ αφού έχουν τη δυνατότητα να ξαναδώσουν τελικές εξετάσεις ακόμα και με τα ίδια μαθήματα πολλές φορές.

Για τα πρότυπα μετάβασης στην ενηλικίωση στην Ασία δεν υπάρχουν πολλές έρευνες, παρόλο που οι νέοι ενήλικες αντιπροσωπεύουν το 60% του συνολικού νεανικού πληθυσμού στον κόσμο (United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific, 2007 vii). Σύμφωνα με τις έρευνες οι νέοι ενήλικες στην Ασία αντιμετωπίζουν μια ολοένα και πιο σύνθετη και ραγδαίως αναπτυσσόμενη κοινωνία (Xenos et al., 2006). Αν και μεγαλύτερο ποσοστό των νέων ενηλίκων τυγχάνει καλύτερης εκπαίδευσης από τις προηγούμενες γενιές, τα ποσοστά ανεργίας των νέων είναι τριπλάσια από αυτά των ενηλίκων σε πολλές χώρες (International Labour Organization [ILO], 2012). Οι συνθήκες της αγοράς εργασίας και οι αυξημένες τιμές των κατοικιών καθιστούν δύσκολο για πολλούς νέους να αποκτήσουν οικονομική ανεξαρτησία. Ορισμένοι νέοι καθυστερούν να παντρευτούν ή δεν παντρεύονται, επίσης εθίζονται σε επικίνδυνες ουσίες ή αποκτούν επικίνδυνες σεξουαλικές συμπεριφορές ενώ εισέρχονται στην καλύτερη αναπαραγωγική ηλικία τους (Tsui, 2001; Cloe et al., 2001; Xenos, Raymundo and Domingo, 1999). Στις χώρες της Ασίας η συγκατοίκηση μεταξύ ζευγαριών είναι ασυνήθιστη, η τεκνοποίηση εκτός γάμου είναι σπάνια και η συμβίωση με τους γονείς μέχρι να παντρευτεί ένα νέος είναι πολιτισμικός κανόνας. (Jones, 2010; Retherford, Ogawa and Matsukura, 2001; Leete, 1994).

Οι περισσότεροι αναδυόμενοι ενήλικες, όπως φαίνεται και από κάποιες έρευνες, στην ερώτηση «Πιστεύετε ότι έχετε ενηλικιωθεί ή έχετε φτάσει στην ενηλικίωση» απάντησαν «σε ορισμένες περιπτώσεις ναι σε ορισμένες περιπτώσεις όχι» ή δεν έχουν ενηλικιωθεί ακόμα (Galanaki & Leontopoulou, 2017; Petrogiannis, 2011; Seiter, 2009; Faccio & Micocci, 2003; Cheah &

Nelson, 2007). Στην ερώτηση «αποδέχετε τις ευθύνες σας για τις συνέπειες των πράξεων σας» οι περισσότεροι απάντησαν ναι. Επιπλέον, στην ερώτηση «πιστεύετε πως θα έχετε καλύτερη ζωή από τους γονείς» σας συμφώνησαν (Galanaki & Leontopoulou, 2017; Seiter, 2009).

Σε ορισμένες έρευνες παρουσιάστηκαν και τα κριτήρια για να θεωρηθεί κάποιος ενήλικος όπως για παράδειγμα αποφυγή οδήγησης υπό την επήρεια αλκοόλ, η συμμόρφωση με τους κανόνες, οι οικογενειακές ικανότητες (να είναι μια γυναίκα ή ένας άνδρας ικανή ή ικανός αντίστοιχα να τεκνοποιήσει, να κρατήσει ασφαλή την οικογένειά της/του, να υποστηρίξει οικονομικά την οικογένειά της/του) ανάληψη ρόλων ενηλίκων, η χρήση αντισύλληψης εάν είναι σεξουαλικά ενεργοί και δεν προσπαθούν να συλλάβουν παιδί, η αποφυγή παράνομων ναρκωτικών, η αποφυγή μικροεγκλημάτων όπως βανδαλισμός και κλοπή καταστημάτων, η οδήγηση με ασφάλεια και κοντά στο όριο ταχύτητας (Galanaki & Leontopoulou, 2017; Seiter, 2009; Cheah & Nelson, 2004).

Σχετικά με τις διαστάσεις της αναδυόμενης ενηλικιότητας, σύμφωνα με τις έρευνες που έχουν γίνει, η πλειοψηφία των νέων ενηλίκων θεωρούν ότι είναι μια περίοδος αστάθειας, εξερεύνησης ταυτότητας, εστίασης στον εαυτό, αίσθησης στο ενδιάμεσο και δυνατοτήτων. Συγκεκριμένα, παρατηρήθηκε από τις έρευνες που έχουν γίνει ότι οι αναδυόμενοι ενήλικες θεωρούσαν την ανάληψη ευθύνης για τον εαυτό τους, τον σχεδιασμό για το μέλλον, τον καθορισμό του εαυτού τους και την εξερεύνηση της ταυτότητας ως τα πιο σημαντικά αναπτυξιακά χαρακτηριστικά αυτής της περιόδου. Επιπλέον, η σύγχυση και το αίσθημα του άγχους, η αυτάρκεια, η ευθύνη για τους άλλους και η δέσμευση προς τους άλλους υποστηρίχθηκαν από τους νέους ενήλικες ως χαρακτηριστικά για την περίοδο της αναδυόμενης ενηλικιότητας (Galanaki & Leontopoulou, 2017; Petrogiannis, 2011; Γόγαλη, 2019; Sirsc et al., 2009; Negru, 2012; Crocetti et al., 2015; Atak & Çok, 2008; Arias & Hernández, 2007). Επίσης, διαπιστώθηκε μέσω των ερευνών ότι οι αναδυόμενοι ενήλικες πιστεύουν ότι η συνολική ποιότητα της ζωής τους θα είναι καλύτερη από αυτή των γονιών τους. Ειδικότερα, σχετικά με τις προσωπικές σχέσεις και με τα επιτεύγματα σταδιοδρομίας πιστεύουν ότι θα είναι καλύτερα από τους γονείς τους ενώ σχετικά με την οικονομική ευημερία πιστεύουν ότι θα είναι περίπου ίδια ή καλύτερη από αυτή των γονιών τους (Galanaki & Leontopoulou, 2017; Petrogiannis, 2011; Seiter, 2009; Raikou & Konstantopoulou, 2021).

Επιπρόσθετα, παρατηρήθηκε ότι η αναδυόμενη ενηλικιότητα επηρεάζεται από τον πολιτισμό και τη θρησκεία της κάθε χώρας. Ειδικότερα, διαπιστώθηκε πως σε χώρες κυρίως της Ασίας αλλά και σε κάποιες χώρες της Αμερικής η θρησκεία και ο πολιτισμός παίζουν σημαντικό ρόλο κατά την περίοδο της αναδυόμενης ενηλικιότητας (Seiter, 2009; Badger, Nelson & Barry 2006; Yeung & Alipio 2013; Cheah & Nelson, 2004). Στις χώρες της Ασίας οι παραδόσεις είναι βαθιά ριζωμένες και οι απόψεις σχετικά με το φύλο και τις σχέσεις με τους γονείς παραμένουν κυρίαρχες στα θρησκευτικά διατάγματα και την ηθική αυτών των χωρών. Στις χώρες της Ανατολικής Ασίας ασπάζονται τον Βουδισμό, τον Ταοϊσμό και τον Κομφουκιανισμό, από τις οποίες επηρεάζονται αρκετά. Σε πολλές χώρες της Ασίας, επιπλέον, ασπάζονται τον Χριστιανισμό, όπως στη Νότια Κορέα και στις Φιλιππίνες. Στην Ινδία και στο Νεπάλ είναι κυρίαρχη θρησκεία ο Ινδουισμός. Το Ισλάμ είναι επίσης, κυρίαρχη θρησκεία σε πολλές χώρες

της Ασίας. Στις χώρες αυτές η πατριαρχία μένει σημαντική αρχή. Οι ασιατικές οικογένειες καθίστανται πολύ ισχυρές κοινωνικοοικονομικές μονάδες και ο παραδοσιακός διαχωρισμός των φύλων είναι πολύ ισχυρός και δεν επιτρέπει αλλαγές (Yeung & Alipio 2013).

Συγκεκριμένα, στην Κίνα η αναδυόμενη ενηλικότητα είναι μια περίοδος ανάπτυξης που βιώνει μια μειοψηφία καθώς η πλειοψηφία των νέων νιώθουν ότι έχουν ήδη ενηλικιωθεί. Οι Κινέζοι δίνουν μεγαλύτερη σημασία στο γάμο και στη γονεϊκότητα αλλά και στην ολοκλήρωση της εκπαίδευσης, καθώς ο γάμος θεωρείται σημαντική μετάβαση ρόλων κατά την οποία αναλαμβάνουν υποχρεώσεις και ευθύνες (Badger, Nelson & Barry 2006). Στην Ινδία αντίστοιχα, οι Ινδουιστές θεωρούν ότι είναι μέρος του καθήκοντος ενός μεγάλου γιου να φροντίσει τους ηλικιωμένους γονείς του (Verma & Saraswathi, 2002). Πολλά ενήλικα άτομα μένουν ακόμα με τους γονείς τους ενώ σπουδάζουν, ακόμη και μετά το γάμο τους είναι αναμενόμενο η γυναίκα να μετακομίσει στο σπίτι της οικογένειας του συζύγου της (Singh, 2004). Σύμφωνα με την Park, στην Κορέα παρατηρείται μεγάλη διαφορά μεταξύ των δύο φύλων για τη μετάβαση στο γάμο και στην οικογένεια. Οι γυναίκες της Κορέας μεταβαίνουν πολύ νωρίτερα από τους άνδρες συνομηλίκους τους, γεγονός που εξηγεί τη χαμηλότερη μέση ηλικία τους κατά τον πρώτο γάμο. Ο Park διαπιστώνει ότι το ποσοστό των γυναικών που είναι παντρεμένες και αρχηγοί ενός νοικοκυριού ή σύζυγοι του αρχηγού των νοικοκυριών αυξάνεται ταχέως στο 75% μέχρι την ηλικία των 29 ετών έναντι του 29% των ανδρών. Επίσης, σύμφωνα με την ανάλυση του Park για τις καταστάσεις συνδυασμού σπουδών και εργασίας μεταξύ των γυναικών δείχνει σαφώς ότι ένα μεγάλο ποσοστό των γυναικών δεν σπουδάζουν ούτε εργάζονται, αυτό υποδηλώνει ότι ένα μεγάλο ποσοστό των γυναικών αποσύρεται από το εργατικό δυναμικό μετά τον γάμο. Αυτό συμβαίνει και σε άλλες χώρες της Ασίας (Yeung & Alipio 2013).

Σε έρευνα των Cheah και Nelson (2004) διαπιστώθηκε πως ο πολιτισμός διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην κουλτούρα της καναδικής κληρονομιάς των ιθαγενών κατά την περίοδο της αναδυόμενης ενηλικιότητας. Ειδικότερα, παρατηρήθηκε ότι, η σημασία της οικογένειας και της θέσης του ατόμου στις οικογενειακές σχέσεις στον πολιτισμό των ιθαγενών αντικατοπτρίζεται στην έγκριση των πολύ παραδοσιακών ιθαγενών φοιτητών ότι οι οικογενειακές ικανότητες αποτελούν σημαντικό στοιχείο της ενήλικης ζωής. Ακόμα, οι ιθαγενείς αναδυόμενοι ενήλικες τόνισαν τόσο τις μεταβάσεις ρόλων (π.χ. να παντρευτεί κανείς ή να ολοκληρώσει τις σπουδές του) όσο και τις βιολογικές μεταβάσεις (π.χ. να γίνει ικανός να τεκνοποιήσει) ως σημαντικές για την ενηλικίωση. Επιπλέον, όσον αφορά τις πνευματικές και θρησκευτικές πεποιθήσεις, η ιδιαίτερα παραδοσιακή ομάδα έδωσε μεγαλύτερη σημασία στις θρησκευτικές πεποιθήσεις της από ό,τι η λιγότερο παραδοσιακή ομάδα των ιθαγενών ή οι Ευρωπαίοι Καναδοί φοιτητές.

Διαπιστώθηκε πως τα χαρακτηριστικά και οι διαστάσεις της αναδυόμενης ενηλικιότητας επηρεάζονται και από το είδος των σπουδών. Συγκεκριμένα, σε έρευνα που έγινε σε μαθητευόμενους πιλότους στην 120 Πτέρυγα Εκπαίδευσης της Πολεμικής Αεροπορίας, παρατηρήθηκε ότι οι εκπαιδευόμενοι πιλότοι αισθάνονται ενήλικες σε ποσοστά πολύ μεγαλύτερα από τους συνομηλίκους τους. Οι μαθητευόμενοι πιλότοι δίνουν ιδιαίτερη έμφαση

στις ευθύνες/καθήκοντα ως σημαντικά κριτήρια ενηλικίωσης, λόγω της εκπαίδευσης τους και της άποψης που έχουν ως στρατιωτικοί και συγκεκριμένα ως πιλότοι μαχητικών. Επίσης, το γεγονός ότι οι συμμετέχοντες αισθάνονται ήδη αξιωματικοί, είναι φανερό πως ενισχύει τα χαρακτηριστικά της αναδυόμενης ενηλικιότητας, εντείνοντας την απροθυμία τους να δημιουργήσουν οικογένεια, λόγω των δυσκολιών που υπάρχουν στο να είσαι αξιωματικός (Karogiannis, Karalis & Raikou, 2021). Αντίστοιχα, σε έρευνα που έγινε σε φοιτητές Ιατρικής, οι συμμετέχοντες θεωρούσαν την υπευθυνότητα, την οικονομική ανεξαρτησία και την ανεξαρτησία από τους γονείς ως χαρακτηριστικά της ενηλικίωσης. Οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες δήλωσαν πως είχαν αναλάβει πολλές ευθύνες σε πρώιμο στάδιο της ζωής τους, ένιωθαν τον φόβο της αποτυχίας, είχαν πίστη στις δυνατότητες τους αλλά και στη στάση τους απέναντι στην ανάληψη ευθυνών. Οι νέοι γιατροί έχουν ως βασικά κίνητρα για να τελειώσουν επιτυχώς τις σπουδές τους την προσωπική ικανοποίηση, την απόκτηση νέων γνώσεων και δεξιοτήτων και τη βελτίωση της αυτοεκτίμησής τους (Raikou & Konstantopoulou, 2021).

Επιπρόσθετα, εξετάστηκαν τα χαρακτηριστικά της αναδυόμενης ενηλικιότητας στο πλαίσιο συμμετοχής των φοιτητών σε πρόγραμμα κινητικότητας αλλά και των μελλοντικών εκπαιδευτικών του ΤΕΕΑΠΗ μέσα από την πρακτική άσκηση τους σε νηπιαγωγεία. Διαπιστώθηκε ότι μέσω του προγράμματος κινητικότητας Erasmus και της πρακτικής άσκησης οι φοιτητές διεύρυναν τον τρόπο που διαχειρίζονται τις επαγγελματικές διαπροσωπικές σχέσεις τους καθώς έρχονται σε επαφή με άλλους πολιτισμούς αλλά και με τις νηπιαγωγούς και τα παιδιά. Δημιουργείται μια αισιοδοξία για το μέλλον λόγω της επαφής των φοιτητών με το επάγγελμα τους και της εμπειρίας που αποκτούν από τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα κινητικότητας. Επίσης, δεν υπάρχει αστάθεια στις επιλογές τους. Πιστεύουν πως είναι έτοιμοι να αναλάβουν τις ευθύνες των πράξεων τους και να προτείνουν τρόπους προσωπικής βελτίωσης (Mastora, Panagoroulou & Raikou, 2020; Ράικου & Φιλίππιδη, 2019).

Η Πανεπιστημιακή Παιδαγωγική διευκολύνει τον τρόπο διδασκαλίας των εκπαιδευτικών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Η πλειοψηφία των καθηγητών πανεπιστημίου προτείνουν συγκεκριμένες παρεμβάσεις για τη βελτίωση των παιδαγωγικών και διδακτικών δεξιοτήτων των μελών ΔΕΠ αναγνωρίζοντας την ανάγκη για παιδαγωγική κατάρτιση. Τα μέλη ΔΕΠ αναγνωρίζουν την αξία της παιδαγωγικής ικανότητας και την συνδέουν με σημαντικά ζητήματα όπως τα παρακάτω: ο προβληματισμός για την παιδαγωγική και διδακτική επάρκεια των μελών ΔΕΠ, η ανάγκη ανάπτυξης των επικοινωνιακών τους δεξιοτήτων ή η υποστήριξη των φοιτητών και η συνειδητοποίηση των προσωπικών αναγκών των φοιτητών, η δημιουργία ποιοτικών σχέσεων εμπιστοσύνης και σεβασμού μαζί τους, η δημιουργική εκμετάλλευση των νέων τεχνολογιών, καλύπτοντας συγκεκριμένες διδακτικές και μαθησιακές ανάγκες κάθε κλάδου. Βέβαια υπάρχουν και κάποιοι που διαφωνούν και επιμένουν πως στο ρόλο τους ως ερευνητές. Οι εκπαιδευτικοί της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης συχνά αντιμετωπίζουν κάποια προβλήματα όπως: μεγάλα ακροατήρια, ο τρόπος αντιμετώπισης και εξέτασης των φοιτητών με αναπηρία ή/και εκπαιδευτικές ανάγκες αλλά και έλλειψη υλικοτεχνικού εξοπλισμού. Αναφέρουν πως οι εναλλακτικοί τρόποι διδασκαλίας δεν μπορούν να πραγματοποιηθούν σε πολύ μεγάλα ακροατήρια αλλά μόνο όταν τα ακροατήρια είναι μικρά. Κάποιοι από τους

καθηγητές έχουν παρακολουθήσει μερικά παιδαγωγικά μαθήματα τα οποία τους βοήθησαν να αποκτήσουν παιδαγωγικές ιδιότητες. Δήλωσαν πως δεν υπάρχει κάποια δομή στα Ελληνικά Πανεπιστήμια που να προσφέρει οργανωμένα εξειδίκευση σε παιδαγωγικά θέματα και ότι καλό είναι να υπάρχει ένα πρόγραμμα όπως η Πανεπιστημιακή Παιδαγωγική καθώς τα οφέλη για αυτούς και τους φοιτητές είναι πολλά (Rotidi et al., 2020; Μπελετσιώτη & Οικονόμου, 2019).

Συμπεράσματα προοπτικές περιορισμοί

Στο άρθρο αυτό έγινε προσπάθεια να παρουσιαστεί πώς η περίοδος της αναδυόμενης ενηλικιότητας επηρεάζει τη διαμόρφωση της ταυτότητας των νέων ενηλίκων σε διάφορες χώρες αλλά και στην Ελλάδα. Ακόμα, διερευνήθηκε η σχέση της Πανεπιστημιακής Παιδαγωγικής με την αναδυόμενη ενηλικιότητα καθώς και τον τρόπο με τον οποίο η Πανεπιστημιακή Παιδαγωγική μπορεί να διευκολύνει την μέθοδο διδασκαλίας των Πανεπιστημιακών Δασκάλων.

Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω, προκύπτει το συμπέρασμα ότι η αναδυόμενη ενηλικιότητα επηρεάζεται από τον πολιτισμό, τις κοινωνικοοικονομικές καταστάσεις, την θρησκεία της κάθε χώρας αλλά και από τις φυλετικές διαφορές που υπάρχουν σε κάθε χώρα. Οι χώρες στις οποίες η αναδυόμενη ενηλικιότητα επηρεάστηκε από τον πολιτισμό και τη θρησκεία περισσότερο είναι οι χώρες της Ανατολικής Ασίας, όπως η Ταϊβάν, η Ινδία, το Νεπάλ και η Κίνα, στις χώρες αυτές παρουσιάζονται και φυλετικές διακρίσεις. Στις χώρες αυτές οι νέοι ενήλικες δήλωσαν πως έχουν ενηλικιωθεί. Ενώ στις χώρες του δυτικού πολιτισμού επηρεάζονται κυρίως από τις κοινωνικοοικονομικές καταστάσεις των χωρών αυτών. Σε αυτές τις χώρες οι νέοι ενήλικες δήλωσαν ότι είτε δεν έχουν ενηλικιωθεί είτε δήλωσαν ότι από ορισμένες απόψεις έχουν ενηλικιωθεί από ορισμένες απόψεις δεν έχουν ενηλικιωθεί. Διαπιστώθηκε, επίσης, ότι η αναδυόμενη ενηλικιότητα διαφέρει ο τρόπος που αναπτύσσεται ανάλογα με το είδος των σπουδών που πραγματοποιούν οι φοιτητές. Για παράδειγμα, οι φοιτητές Ιατρικής αλλά και οι μαθητευόμενοι πιλότοι στην 120 Πτέρυγα Εκπαίδευσης της Πολεμικής Αεροπορίας, νιώθουν πως ήδη έχουν ενηλικιωθεί σε αντίθεση με πολλούς συνομηλίκους τους, αυτό επηρεάζεται από τον τρόπο που εκπαιδεύονται καθώς δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στις ευθύνες ως σημαντικό κριτήριο ενηλικίωσης. Θεωρούν, επιπλέον, ως χαρακτηριστικά ενός ενήλικου την υπευθυνότητα, την οικονομική ανεξαρτησία και την ανεξαρτησία από τους γονείς. Πιστεύουν ότι θα έχουν καλύτερη ζωή από τους γονείς τους, είναι αρκετά αισιόδοξοι.

Φαίνεται από τις έρευνες που έχουν γίνει ότι υπάρχει σχέση ανάμεσα στην αναδυόμενη ενηλικιότητα και την Πανεπιστημιακή Παιδαγωγική. Ειδικότερα, παρατηρείται πως το πρόγραμμα κινητικότητας των φοιτητών Erasmus και η πρακτική άσκηση επηρεάζουν την ανάδειξη των χαρακτηριστικών και των διαστάσεων της αναδυόμενης ενηλικιότητας. Οι φοιτητές που συμμετείχαν στο πρόγραμμα Erasmus δήλωσαν ότι ασχολήθηκαν με τη εξερεύνηση της ταυτότητας τους, εξοικειώθηκαν και ευαισθητοποιήθηκαν με άλλους πολιτισμούς, ενισχύθηκε η κοινωνικοποίηση τους, δηλώνοντας μεγαλύτερη ευκολία επικοινωνίας και δημιουργήθηκαν σχέσεις κατανόησης και ευαισθητοποίησης με τους άλλους.

Οι φοιτητές που συμμετείχαν στο πρόγραμμα κινητικότητας Erasmus δήλωσαν ότι είναι αισιόδοξοι για την επαγγελματική τους εξέλιξη, καθώς η εμπειρία αυτή θα ενισχύσει το βιογραφικό τους αλλά και η εξάσκηση της ξένης γλώσσας και η αξιοποίηση των δυνατοτήτων και των γνώσεων που απέκτησαν θα τους καθορίσει την επαγγελματική τους πορεία. Από την άλλη, η πρακτική άσκηση των μελλοντικών εκπαιδευτικών στο νηπιαγωγείο προσφέρει τη δυνατότητα στους φοιτητές να έρθουν σε επαφή με το επάγγελμα τους και να πειραματιστούν με μια σειρά από τεχνικές και μεθόδους διδασκαλίας σε πραγματικές συνθήκες τάξης. Δημιουργείται αισιοδοξία στους φοιτητές για το μέλλον από την πρακτική άσκηση και την επαφή με το επάγγελμα τους και δεν παρατηρείται αστάθεια στις επιλογές τους.

Όσον αναφορά τις απόψεις των εκπαιδευτικών της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης για την Πανεπιστημιακή Παιδαγωγική ως τρόπος διευκόλυνσης των μεθόδων διδασκαλίας, οι περισσότεροι καθηγητές των Ελληνικών Πανεπιστημίων θεωρούν ότι η Πανεπιστημιακή Παιδαγωγική μπορεί να προσφέρει εναλλακτικές συμμετοχικές μεθόδους διδασκαλίας και παιδαγωγική κατάρτιση σε αυτούς. Πιστεύουν πως είναι απαραίτητο ένα πρόγραμμα Πανεπιστημιακής Παιδαγωγικής στα Ελληνικά Πανεπιστήμια καθώς θα έχει οφέλη και για τους ίδιους τους καθηγητές αλλά και για τους φοιτητές. Προτείνουν στο Υπουργείο Παιδείας να θεσπίσουν ένα πρόγραμμα παιδαγωγικής κατάρτισης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση που θα παρείχε στους καθηγητές πανεπιστημίου τα διαπιστευτήρια για τη διδακτική τους εμπειρία.

Στην έρευνα αυτή παρουσιάστηκαν κάποιες προηγούμενες μελέτες για την αναδυόμενη ενηλικιότητα σε χώρες του εξωτερικού αλλά και στην Ελλάδα. Ο αριθμός των ερευνών που έχουν γίνει στην Ελλάδα για το θέμα αυτό είναι μικρός σε σύγκριση με αυτές που έχουν γίνει για άλλες χώρες, για αυτό λοιπόν προτείνεται η περαιτέρω έρευνα ανάλογα με τις σπουδές των φοιτητών, όπως για παράδειγμα στη Νομική, στην Πολυτεχνική σχολή, μαθητευόμενοι πυροσβέστες ή μαθητευόμενοι αστυνομικοί. Επιπλέον, σχετικά με την Πανεπιστημιακή Παιδαγωγική οι έρευνες επικεντρώνονται κυρίως στην Ελλάδα θα ήταν καλό να γίνουν έρευνες για την Πανεπιστημιακή Παιδαγωγική και σε άλλες χώρες.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Arnett, J. J. (2000). Emerging Adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55, 469-480.
- Arnett, J. J. (2004). *Emerging Adulthood: The winding road from the late teens through the twenties*. New York: Oxford University Press.
- Arnett, J. J. (2007). Emerging Adulthood: What is it, and what is it good for? *Journal of Society for Research in Child Development*, 1(2), 68-73.
- Γαλανάκη, Ε., & Αμανάκη, Ε. (2007 - 2008). Αναδυόμενη Ενηλικίωση: Μια καινούρια ματιά στην νεανική ηλικία. *Εκπαίδευση και Επιστήμη*, Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης: Πανεπιστήμιο Αθηνών, 1(4), 329-343.

- Ράικου, Ν., Φιλιππίδη, Α. (2019). *Αναδυόμενη Ενηλικιότητα στο πλαίσιο της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης εκπαιδευτικών*. Πρακτικά 11ου Συνεδρίου Παιδαγωγικής Εταιρείας (108-116) Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Κιμουρτζής, Π. (2010). Καθηγητής Πανεπιστημίου: Δυναμικός μετασχηματισμός του ρόλου του στην Ελλάδα. *Το Βήμα των Κόκκινων Επιστημών*, 15(59), 145 – 186.
- Arnett, J. J., Žukauskienė, R., & Sugimura, K. (2014). The new life stage of emerging adulthood at ages 18-29 years: Implications for mental health. *The Lancet Psychiatry*, 1(7), 569–576. [https://doi.org/10.1016/S2215-0366\(14\)00080-7](https://doi.org/10.1016/S2215-0366(14)00080-7)
- Οικονόμου, Α., Γουγουλάκης, Π. (2016). Παιδαγωγική και διδακτική κατάρτιση των πανεπιστημιακών δασκάλων. *Νέος Παιδαγωγός*, 7, 74 – 90.
- Galanaki, E., & Leontopoulou, S. (2017). Criteria for the transition to adulthood, developmental features of emerging adulthood, and views of the future among Greek studying youth. *Europe's Journal Psychology*. 13 (3), 417 – 44.
- Leontopoulou, S., Mavridis, D., & Giotsa, A. (2016). Psychometric properties of the Greek Inventory of the Dimensions of Emerging Adulthood (IDEA): University student perceptions of developmental features. *Journal of Adult Development*, 23, 226-244. doi:10.1007/s10804-016-9239-4
- Κεδράκα, Κ. (Επιμ) (2016). *Πανεπιστημιακή Παιδαγωγική: Παρελθόν, Παρόν και Μέλλον*. Πρακτικά Συνεδρίου Πανεπιστημιακή Παιδαγωγική: Η εκπαίδευση και η διδασκαλία στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, μια terra incognita; 9-11 Σεπτεμβρίου, Αλεξανδρούπολη.
- Raikou, N., & Karalis, T., (2016). Adult Education and Higher Education - A focus on Transformative Learning in Universities, *International Education and Research Journal* 2.
- Mastora, V., Panagopoulou, N., & Raikou, N. (2020). Erasmus student mobility and Emerging Adulthood: Implications on students' development. *Educational Journal of the University of Patras UNESCO Chair*, 7(2), 87-99.
- Raikou, N. & Konstantopoulou, G. (2021). Tracing Emerging Adulthood on University Students: the case of Medicine School at a Greek University, *European Journal of Social Sciences Studies* 6.
- Κόκκος, Α. (2005). *Εκπαίδευση Ενηλίκων. Ανιχνεύοντας το πεδίο*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Day, R. A., & Gastel, B. (2012). *How to write and publish a scientific paper*. Cambridge University Press.
- Καράσσα, Φ. (2006). Αρχές και μεθοδολογία της συστηματικής ανασκόπησης της βιβλιογραφίας. Εργαστήριο Υγιεινής και Επιδημιολογίας Ιατρική Σχολή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. *Ελληνική Ρευματολογία*. 17(4):289-297. https://www.iatrikionline.gr/revmatol_4_06/01.pdf

- Reifman, A., Arnett, J. J., & Colwell, M. J. (2003). *The IDEA: Inventory of the dimensions of emerging adulthood*. Paper presented at the 111th Annual Convention of the American Psychological Association, Toronto, Canada.
- Giddens, A. (1992). *The transformation of intimacy*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Cook, T., & Furstenberg, F., Jr. (2002). Explaining aspects of the transition to adulthood in Italy, Sweden, Germany and the United States: A cross-disciplinary, case synthesis approach. In F. Furstenberg (Special Ed.), *Early adulthood in cross national perspective* (pp. 257–287). *Special Edition of The Annals of the American Academy of Political and Social Science. A. Heston (Ed.)*, 580. London: Sage Publications.
- Kohler, H., Billari, F., & Ortega, J. (2006). *Low fertility in Europe: Causes, implications, and policy options*. In F. R. Harris (Ed.), *The baby bust. Who will do the work? Who will pay the taxes?* (pp. 48–109). Lanham, MD: Rowman and Littlefield.
- Sirsch, U., Dreher, E., Mayr, E., & Willinger, U. (2009). What does it take to be an adult in Austria? Views of adulthood in Austrian adolescents, emerging adults, and adults. *Journal of Adolescent Research*, 24, 275–292. doi:10.1177/0743558408331184.
- Negru, O. (2012). The time of your life: Emerging adulthood characteristics in a sample of Romanian high-school and university students. *Cognition, Brain, Behavior: An Interdisciplinary Journal*, 16, 357–367.
- Crocetti, E., Tagliabue, S., Sugimura, K., Nelson, L., et al (2015). Perceptions of Emerging Adulthood: A Study with Italian and Japanese University Students and *Young Workers*. *Emerging Adulthood*, 3(4), 229–243.
- Petrogiannis, K. (2011). Conceptions of the transition to adulthood in a sample of Greek higher education students. *International Journal of Psychology and Psychological Therapy*, 11(1), 121–137.
- Γόγαλη, Σ. (2019). *Διερεύνηση των διαστάσεων της αναδύομενης ενηλικίωσης σε φοιτητές της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ήπειρο*. Διπλωματική Εργασία. Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (ΕΑΠ). Πάτρα.
- Wei-Jun, J.Y. & Cheryll, A., (2013). Transitioning to Adulthood in Asia: School, Work, and Family Life. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 646, 6 – 27.
- United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific, (2007). *Understanding youth issues in selected countries in the Asian and Pacific Region*, New York, NY: UN.
- Xenos et al. (2006). Delayed Asian transitions to adulthood: A perspective from national youth surveys. *Asian Population Studies*. 2 (2): 146 – 85.
- International Labour Organization [ILO], (2012). Youth employment. Available from <http://www.iio.org/global/topics/youth-employment/lang>

- Raymundo Corazon M., Xenos P., and Domingo L. J., eds. (1999). *Adolescent sexuality in the Philippines*. Quezon City, the Philippines: University of the Philippines Press.
- Tsui, A. Ong. (2001). *Population policies and family planning programs in Asia's rapidly developing economies*. In *Population change and economic development in East Asia: Challenges met, opportunities seized*, ed. Andrew Mason, 413-44. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Jones, G. W. (2010). Changing marriage patterns in Asia. *Asia Research Institute Working Paper Series No. 131*, January. Available from <http://www.nus.ari.edu.sg/pub/wps.htm>
- Cloe et al. (2001). Surveys show persistence of teenage marriage and childbearing in Indonesia and Nepal. *Asia-Pacific Population and Policy*, No. 58. Honolulu, HI: East-West Center.
- Retherford, R. D., Ogawa N., & Matsukura R. (2001). Late marriage and less marriage in Japan. *Population and Development Review* 27:65-10.
- Leete, R. (1994). The continuing flight from marriage and parenthood among the overseas Chinese in East and Southeast Asia: Dimensions and implications. *Population and Development Review* 20:811-29.
- Atak, H., & Çok, F. (2008). The Turkish version of Inventory of the Dimensions of Emerging Adulthood (the IDEA). *International Journal of Humanities and Social Science*, 2, 148-154.
- Seiter, L. N. (2009). *Emerging Adulthood in India*. Theses and Dissertations. Department of Sociology: Brigham Young University.
- Verma, S., & Saraswathi, T. (2002). Adolescence in India: Street Urchins or Silicon Valley Millionaires? In B. Bradford Brown, R. Larson, & T. Saraswathi (Eds.), *The World's Youth: Adolescence in Eight Regions of the Globe* (pp. 105-140). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511613814.005
- Badger, S. Nelson, L. J., & McNamara Barry, C. (2006). Perceptions of the transition to adulthood among Chinese and American emerging adults. *International Journal of Behavioral Development*, 30, 84-93. doi:10.1177/0165025406062128.
- Facio, A., & Micocci, F. (2003). Emerging adulthood in Argentina. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 100, 21-32. doi:10.1002/cd.72.
- Fierro Arias, D., & Moreno Hernández, A. (2007). Emerging adulthood in Mexican and Spanish youth. *Journal of Adolescent Research*, 22, 476-503. doi:10.1177/0743558407305774.
- Cheah, C.S. L., & Nelson, L. J. (2004) The role of acculturation in the emerging adulthood of aboriginal college students. The International Society for the Study of Behavioural Development. *International Journal of Behavioral Development*, 28 (6), 495–507 DOI: 10.1080/01650250444000135.

- Nelson, L. J., & Chen X. (2007). Emerging adulthood in China: The role of social and cultural factors. *Child Development Perspectives 1* (2): 86-9.
- Nelson, L. J., Badger, S., & Wu, B. (2004). The influence of culture in emerging adulthood: Perspectives of Chinese college students. *International Journal of Behavioral Development*, 28, 26–36.
- Kapogiannis, A., Karalis, T., & Raikou, N. (2021). A study on Emerging Adulthood in Hellenic Air Force Cadets in Greece. *European Journal of Human Resource Management Studies*, 5(1), 101-115.
- Rotidi, G., Kedraka, K., Frementiti, EM., Kaltsidis, C. (2020). *University Pedagogy in Greece: Pedagogical Needs of Greek Academics from Ionian University*. In: Kavoura, A., Kefallonitis, E., Theodoridis, P. (eds) Strategic Innovative Marketing and Tourism. Springer Proceedings in Business and Economics. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-36126-6_81
- Μπελετσιώτη, Γ., Οικονόμου, Α. (2019). Πανεπιστημιακή Παιδαγωγική στην Ελλάδα, μια ποιοτική προσέγγιση. *Εκπ@ιδευτικός κύκλος*, 7(2), 9 – 21.